

CERAMICA DACICĂ DIN CASTELLUM DE LA RUCĂR*

Studiul producției ceramice specifice populației daco-gete face progrese, încercindu-se tot mai frecvent departajarea cronologică și tipologică¹ atât pentru epoca clasică a culturii dace, cât și pentru epoca romană. Sporirea atenției în execuțarea săpăturilor arheologice și publicarea întregului material descoperit în complexe închise au îngăduit o schițare a cronologiei ceramicii dacice². Sîntem în pragul pătrunderii mecanismului de evoluție a acestei forme a culturii materiale geto-dace, pînă nu de mult considerată unitară în timp și spațiu; poate, prin perpetuarea cu mai multă atenție a cercetărilor să putem delimita trăsăturile caracteristice unor unități teritoriale, eventual a „triburilor” dacice pomenite de Ptolemeu³, care socotim că trebuie să fi stat la baza unor diferențieri sesizate, de altminteri, pentru epoca romană și post romană. Cercetarea aspectelor particularizante pentru unitățile tribale geto-dace, nu numai în ceea ce privește ceramica, vor scoate în evidență caracteristicile determinante pentru ivirea unor diferențieri între cultura materială provincială a dacilor și cea a celor rămași în afara provinciei.

Materialul ceramic dacic pe care l-am descoperit pînă în prezent în castellum de la Rucăr ni se pare a constitui unul din cele mai interesante, deoarece a fost descoperit într-un complex închis care a funcționat o perioadă restrînsă, primele două decenii ale sec. II e.n., perioadă în care contactul nemijlocit între producătorii ceramicii daco-gete și ceramica provincială romană abia începe.

Cercetările noastre din *castellum* de la Rucăr vor constitui obiectul unei monografii, așa încît socotim necesar să prezentăm cu acest prilej doar datele esențiale privind rezultatele înregistrate pînă acum. Săpăturile desfășurate cu întreruperi, începînd din 1971, au pus în evidență aproape o treime din suprafața *castellum*-ului.

Micul *castellum* de la Rucăr a fost construit de un detașament al cohortei *II Flavia Bessorum*, ale cărei ștampile s-au descoperit atât în zona aggerului de pe latura de răsărit, cât și în *thermae*⁴. Trupa a fost recrutată din populația sud-dunăreană, tracică, în timpul unuia din împărații Flavi; apare pentru prima oară într-o diplomă a Moesiei Inferioare din anul 105⁵; prezența ei n-a fost semnalată

* Comunicare ținută la Institutul de Arheologie în nov. 1982.

¹ Obiectivele și direcțiile de urmat în acest domeniu au fost discutate de M. Babes, *Problèmes de la chronologie de la culture géto-dace à la lumière des fouilles de Cirlomănești, în Dacia*, NS, 19, 1975, p. 135.

² I. Glodariu, *Contribuții la cronologia ceramicii dacice în epoca Latène tîrzie*, în *Studii dacice*, Cluj, 1981, se va cita mai departe: I. Glodariu, *Studii dacice*.

³ Diversitatea aspectelor acestei culturi geto-dace a fost pusă deja în evidență pentru regiunile limitrofe ale ariei de răspîndire ca urmare a dezvoltării pe fonduri diferite sau sub influențe variate — M. Babes, în *Dacia*, NS, 23, 1979, p. 16.

⁴ Eventualitatea construirii burgului după pacea lui Domitian ar putea fi luată în considerare, dar deocamdată ne lipsesc argumente sigure pentru sau contra.

⁵ CIL XVI, 50.

în alte provincii, aşa încât este probabil ca ea să fi acționat dintru început în Moesia și probabil ca aria ei de acțiune să fi fost partea de răsărit a provinciei și anume cea transformată de Domitian în Moesia Inferior. Datele insuficiente privind războaiele acestuia cu dacii nu ne permit concluzii despre angajarea trupei în acțiuni la nordul Dunării. Depinde numai de efortul continuu al arheologilor să se obțină datele necesare pentru a clarifica definitiv dacă în urma luptelor lui Tettius Julianus s-au ocupat sau nu teritoriile nord-dunărene și dacă acestea s-au întins sau nu până la Carpații meridionali. În orice caz, sigur în urma primului război dacic al lui Traian, Piroboridava și Buridava fiind *intra provinciam*⁶, Rucărul era ocupat de trupe romane care să asigure pasul Bran.

Descoperirile monetare din *castellum* de la Rucăr sunt emisiuni ale împăraților Flavi și ale lui Traian, cea mai recentă fiind un denar din 111/117⁷. Materialul ceramic roman⁸ studiat până în prezent se înscrie numai în formele caracteristice pentru sfîrșitul sec. I — începutul sec. II e.n.

În *castellum* nu s-a sesizat decât un nivel de locuire, deși în colțul de sud-vest am pus în evidență o refacere în aceiași formă a structurii de lemn de la *agger*.

Castellum are dimensiunile de 53,3 × 30 m (măsurări de la baza *aggerului*) și este construit din pămînt și lemn. Cercetările noastre au evidențiat un mare număr de gropi de stâlpi, atât în structura *aggerului*, cît și în interior, urmînd să încercăm o reconstituire a construcțiilor care au fost alcătuite pe această structură lemnăosă⁹. *Aggerul* este construit din glii de iarbă 40 × 30 × 10 cm.

Stratigrafia în *castellum* este extrem de simplă, imediat sub humusul actual la 30—50 cm adîncimile se află stratul de cultură roman, așezat direct peste pămîntul virgin. Nivelul de călcare constă din pavaje de piatră de calcar nefasonată, de mărimi diferite sau pietriș de râu. În interiorul lagărului, barăcile pentru soldați și *principia* au fost construite din lemn, fără fundație de piatră; excepție face „platforma“ de piatră de calcar (2,4 × 2,5 m) din *principia*. În interiorul barăcilor și în clădirea comandamentului trebuie să fi existat un nivel de călcare din scinduri, căci nu am descoperit urme ale unui alt pavaj.

Părăsirea *castellum*-ului a avut loc, fapt unanim acceptat, la începutul domniei lui Hadrian, cînd acesta, creînd provincia Dacia Inferior¹⁰, retrage trupele de ocupație din Muntenia și sudul Moldovei. Elementele arheologice puse în lumină în urma săpăturilor fac posibilă concluzia că trupa a părăsit în deplină ordine lagărul, căci acesta n-a suferit o distrugere de mari proporții ca urmare a atacului roxolan.

În întreaga suprafață cercetată lipsesc indiciile despre o locuire geto-dacă anterioară construirii lagărului. Cercetările de teren inedite, cu notele, în cea mai mare parte pierdute, efectuate de Dimitrie Băjan, la începutul secolului, au înregistrat existența unor locuințe dacice pe culmile din vecinătatea satului Rucăr; din păcate din colecția prof. Băjan, risipită în 1946, s-au recuperat puține materiale care au intrat în Muzeul de istorie din Cîmpulung Muscel, dar ele nu au fost studiate pentru a putea să se încadrează cronologic. Din datele ce ne stau la dispoziție subliniem, deci, inexistența în aria lagărului a unei locuirii dacice, dar prezența populației autohtone în apropiere.

⁶ J. F. Gilliam, în *Hommage à A. Grenier*, Bruxelles, 1962, II, p. 747—756.

⁷ BMC, 626.

⁸ *Ceramica din castellum roman de la Rucăr*, ms — lucrare de plan 1973—1979, urmează să fi publicată după completarea materialului ilustrativ.

⁹ Monografia *castellum*-ului de la Rucăr va fi publicată imediat ce săpăturile vor completa datele esențiale.

¹⁰ C. Daicoviciu, în *Klio*, 33, 1959, p. 182; *IstRom*, I, 1960, p. 523.

Materialul ceramic dacic s-a descoperit relativ uniform în toate zonele cercetate și putem considera că a fost folosit fără vreo îngrădire. Este evident că pătrunderea materialului dacic în castellum se datorează schimbului zilnic cu populația autohtonă din vecinătate. Populația din Muntenia¹¹ a fost de îndelungă vreme sub influența culturii romane, fapt pe care l-au pus în evidență cercetările de pînă acum, din diferite dăvăe și așezări¹² anterioare cuceririi. Nu este exclus că prezența bessilor în trupa de la Rucăr să fi facilitat relațiile cu populația dacică, chiar dintru început.

Ceramica dacică din castellum este reprezentată atât prin vase lucrate cu mîna, cît și prin cele lucrate la roată, proporțional mai reduse decît primele. Observațiile noastre macroscopice asupra pastei au dus la stabilirea unei varietăți destul de însemnate de combinații de argilă cu cuarț, mică, cioburi pisate, calcar, etc.: varietățile de pastă suferă schimbări sensibile de culoare ca urmare a arderei oxidante sau inoxidante și de asemenea a temperaturii la care aceasta are loc.

Principalele categorii de pastă sunt:

A — pastă fină cenușiu deschis, cuprinzînd doar argilă decantată, fără impurități, fără granule de cuarț sau calcar.

A 1 — o variantă a categoriei anterioare este pasta lucrată din argilă provenind dintr-un depozit bogat în mică; putem chiar să subliniem că la Rucăr s-au descoperit mai multe fragmente cu aceste caracteristici ale pastei și, anticipînd, credem că este vorba de o preocupare a olarilor de a folosi argilă cu particule de mică foarte fină, care dau un aspect specific vaselor; prin studierea depozitelor de argilă din zona subcarpatică am putea stabili frecvența argilei cu particule de mică și astfel să tragem concluzii asupra motivelor utilizării acestuia în confectionarea ceramică de la Rucăr; studii geologice desfășurate pe această temă la Conimbriga¹³, în Portugalia, pentru ceramică locală și regională au dus la stabilirea unor preocupări de ordin comercial-artistic sau de utilitate casnică specifică în alegerea unor categorii anume de pastă la modelarea exclusivă a unor forme.

A 2 — pastă fină, arsă la negru, conține argilă spălată și bine frâmîntată cu o densitate deosebită; arderea a fost făcută neoxidant la fel ca și la categoriile anterioare, dar culoarea este determinată de cantitatea de oxizi degradați prin ardere. Fragmentele ceramice din această categorie de pastă sunt foarte rare și nu permit stabilirea formelor de vas din care provin.

Menționăm că această categorie și variantele ei sunt folosite doar pentru modelarea la roată a vaselor.

B — pastă fină, făinoasă la pipăit cu rasime particule de cuarț și de calcar, nu conține nici un degresant; prin ardere pasta a obținut o culoare bej-gălbui; din această pastă s-au modelat vase borean; frecvența vaselor modelate din această pastă este mică.

B 1 — pastă din argilă bine frâmîntată, compactă, cu o cantitate moderată de particule de cuarț și particule de mică cernute înainte de a fi folosite ca degră-

¹¹ Asupra raporturilor politice dintre populația Munteniei și Imperiu — I. Bogdan Cătăniciu în *Acta MN*, 20, 1983, p. 67—84.

¹² M. Babes face o sinteză a rezultatelor cercetărilor asupra culturii dacice în *Dacia*, 23, 1979, p. 5—19 — *Le stade actuel des recherches sur la culture géto-dace à son époque de développement maximum*.

¹³ *Fouilles de Conimbriga*, V. J. de Alarcão, *La Céramique commune locale et régionale*, 1975, p. 159 sqq.

sant; pasta a obținut prin ardere o culoare bej-gălbui sau, arsă neoxidant, în diverse nuanțe de cenușiu. Din această varietate de pastă s-au modelat cu mină vase borcan de dimensiuni medii.

a — pastă poroasă cu pietricele și mică în compoziție, și în acest caz prin ardere s-a obținut varietatea bej-gălbui sau cenușie în funcție de tipul de cupor folosit.

b — pastă bine frămîntată din argilă la care s-a adăugat o cantitate destul de mare de pietricele de cuarț, care se văd atât în spărtură cât și la suprafața vasului. Pentru a se ascunde imperfecțiunile pastei, la majoritatea fragmentelor descoperite pînă în prezent s-a recurs la acoperirea vasului cu un slip de argilă lichidă, de aceeași compoziție cu cea a pastei; prin ardere neoxidantă pasta a primit o culoare cenușie închisă.

b 1 — pastă zgrunțuroasă, bine aleasă și bine cernută cu rare bucățele de cuarț și felsbad, puțină mică în particole mici; arsă oxidant la culoarea brun-roșcată; calitățile pastei au permis modelarea cu mină a unor vase cu pereți subțiri. Grija cu care a fost aleasă pasta a permis lucrarea unor vase de o formă extrem de îngrijită și artistic ornamentată.

c — pastă zgrunțuroasă datorită pietricelilor de cuarț și felsbad de mărime considerabilă, totuși în spărtură pasta are o densitate mare a particolelor de argilă, determinată de o frămîntare corectă înainte de a fi folosită pentru modelarea unor vase de bucătărie; în general bej-cărămizie, dar nu lipsesc fragmente la care arderea n-a fost completă, așa că miezul vaselor a rămas de culoare cenușie-neagră.

Remarcăm faptul că între variantele descrise pînă acum nu avem nici una în a cărei compoziție să se fi inclus paie sau scoici pisate.

Am făcut toate aceste considerații privind calitatea pastei deoarece ni se par absolut necesare pentru stabilirea centrelor regionale de producție ale ceramicii dacice. Credeam că doar prin acordarea unei atenții sporite studierii pastei, compoziției sale, se va putea depăși faza în care, datorită uniformității aparente a formelor geto-dace, I. H. Crișan afirma că acestea par ieșite din mină aceluiasi clar, fie că au fost descoperite în Transilvania, Muntenia sau Moldova¹⁴.

Din schimbările ce se produc în calitatea pastei s-ar putea trage concluzii cu privire la evoluția cronologică a ceramicii dace.

Ceramica lucrată cu mină: (Pl. I).

Ceașca dacică — exemplar întregibil, descoperit pe *via sagularis*.

Fig. 1 D VI 1977 □ 6—8; —0,45—0,55 pastă de tip a; prezintă urmărele caracteristice de ardere în interior dg = 16; df = 12; h = 5,5. Analogii: I. H. Crișan, *Ceramica*, pl. XLVI/12 de la Pecica; D. Protase, *Problema continuității*, fig. 17/3 de la Obreja

Oala — s-au descoperit mai multe exemplare:

Fig. 2 D VI 1978 □ 0—8; —0,55 pastă de tip B 1; s-a descoperit împreună cu trei monede emise de Traian, răspîndite între pietre. Vasul s-a acoperit cu slip brun-bej numai pe partea superioară dg = 11; h = 10,5. Analogii D. Berciu, *Buridava*, Pl. 7/4—5; I. Glodariu, *Studii dacice*, fig. 3/39

Fig. 3 D VI 1978 □ 6—7 —0,60 pastă de tip b; slip gros acoperă imperfecțiunile pastei dg = 16 df = 9 Analogie: I. Glodariu, *Studii dacice*, fig. 3/39.

¹⁴ I. H. Crișan, *Ceramica dacică*, București, 1969, p. 216; se va cita mai departe: I. H. Crișan, *Ceramica*.

Fig. 4 C II 1972 $\square$ 32 —0,49 pastă b, remarcabilă grija cu care s-a lucrat vasul $dg = 10$ $dm = 11$ $h = 10$. Analogii la Tropaeum în nivelul ce se termină cu războaiele dacice — *Tropaeum Traiani*, I, N I, 1, 6; I. Glodariu, *Studii dacice*, fig. 3/39

Fig. 5 D VI 1978 $\square$ 1—6 —0,60 m pastă tip b 1 $dg = 12$ $h = 9$ Analogii I. Glodariu, *Așezări*¹⁵, fig. 61/9.

Fig. 6 D VI 1978 $\square$ 1—6 —0,60 pastă de tip c arsă brun-roșcat. Forma este mult mai prelungă decât a celor întâlnite în alte așezări geto-dace $dg = 9,5$ $h = 7$ Analogii I. Glodariu, *Așezări*, fig. 35/14; 44/7; Gh. Popilian, *Necropola daco-română de la Locușeni*¹⁶, 1980, Pl. XLV/1.

Fig. 7 D VI 1978 $\square$ 6—7 —0,60 pastă c, arsă brun-negricios, slip gros, brun-negricios $dg = 11$ $df = 8$ $h = 8,5$ Se pare că vasul are o formă aproape cilindrică, dar deosebit de alungită; decorul deosebit de bogat acoperă în întregime fragmentul păstrat. Analogii: *Tropaeum Traiani*, I, N, I, 1, 5; I. H. Crișan, *Ceramica*, Pl. LXXIX/1; Gh. Popilian, *Locușeni*, M 225, Pl. XXXI; M 229, Pl. XXXII.

Fig. 8 D V 1977, pe *via sagularis* —0,85, pastă c, arsă incomplet — miezul a rămas negru, iar în exterior este bej-roșcată $dg = 12$ $h = 5$ $h = 5,5$ Analogii: I. Glodariu, *Studii Dacice*, fig. 3/41.

Fig. 9 D VII 1978, pastă b 1 $dg = 14$ $h = 5$ de culoare brun-roșcată Analogie I. Glodariu, *Așezări*, fig. 28/21; idem, *Studii dacice*, fig. 3/39.

Fig. 10 D VII 1978 —0,52 pastă tip B 1 $dg = 14$ $h = 3,7$ Analogie I. Glodariu, *Studii dacice*, fig. 3/41.

Fig. 11 D VII 1978 $\square$ 1—2 —0,58 pastă B 1 cu slip gros de tot din aceeași argilă; în pastă sînt incluse și particule mici de ceramică pisată. Analogii: I. Glodariu, *Așezări*, fig. 60/13 și 28/21.

Fig. 12 D VI $\square$ 3—5 —0,65 pastă B 1 trei fragmente diferite ca profil și culoare, aceasta este cărămizie sau brun-neagră $dg = 12$ Analogii: I. Glodariu, *Așezări*, fig. 60/13.

Fig. 13 D VII 1978 $\square$ 1—2 —0,58 pastă b 1 un fragment din același vas, din zona diametrului maxim, păstrează un briu cu alveole prelungi $dg = 12$ $h = 4$.

Fig. 14 D IX 1979 $\square$ 0—5 —0,5 pastă B 1 $dg = 10$. Analogii: I. Glodariu, *Studii dacice*, fig. 3/40.

Fig. 15 D VII 1978 $\square$ 0—6 —0,58 tip de pastă b 1 fragment din peretele unui vas cu diametrul aproximativ 12 cm.

Fig. 16 D IX 1979 în zona *principia* —0,75

Fig. 17 D VI 1978 $\square$ 2—4 —0,65 pastă c; pe un perete de vas s-a păstrat un decor alcătuit dintr-o mică pastilă rotundă peste o incizie ușoară

Fig. 18 D VII 1978 $\square$ 0—6 —0,50 pastă de tip a, slip gros negru-cenușiu.

Trebuie să rezervăm cîteva observații gamei de ornamente de pe vasele geto-dace descoperite la Rucăr. Putem sublinia de la început prezența decorului doar pe vasele lucrate cu mină. Vasele de lux, din pastă gri, reprezentate prin fragmente relativ mici și relativ puține se pare că n-au avut nici un decor. Este sigur că nu s-a folosit pictura. Din păcate, ca și în cazul ceramicii romane fine, acizii grași din solul mereu urmed au degradat aceste fragmente, așa încît nu avem nici o dată despre decor; este de presupus că a existat decor lustruit — ades folosit în decorarea vaselor dacice cenușii-deschis, fine.

¹⁵ I. Glodariu, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic*, București, 1981; se va cita mai departe: I. Glodariu, *Așezări*.

¹⁶ Se va prescurta: Gh. Popilian, *Locușeni*.

Ornamente în relief:

— cel mai ades folosit decor este briul alveolar; în general „briul” alveolar este îngust, dar la vasele de dimensiuni mai mari devine și el mai gros. Printre vasele decorate cu briu alveolar de la Rucăr unul are briul mai lung decât diametrul vasului, portiunea rămasă nu s-a îndepărtat, ci a fost trasă spre buză, creând impresia unei cozi de șarpe (Fig. 2); alveolele care ornează cel mai frecvent briul de pe vasele de la Rucăr sunt de cele mai multe ori de dimensiuni mici; forma lor oscilează între romb, elipsă și cerc în funcție de forma instrumentului cu care au fost imprimate; alveolele diferă de asemenea în funcție de raportul dintre axul lung al rombului sau elipsei și poziția acestuia față de verticală.

— briul în relief în formă de șnur este destul de frecvent și marchează în general diametrul maxim al vaselor ornate cu acest element de decor. Briul este modelat la fel ca și în cazul briului alveolar, dar aici în locul alveolelor se fac linii în diagonală cu un instrument tăios din lemn, lung și subțire în secțiune. Prin această tehnică de secționare se creează impresia de șnur bine răsucit. Atât acest decor cit și cel anterior sunt de obicei asociate cu alte decoruri obținute în general prin incizare în pasta crudă a unci sau mai multor caneluri sau a unor benzi de linii orizontale sau în val.

— decor în relief reprezentat prin aplicarea pe peretele vasului a unor mici pastile de lut; decorul nu este deosebit de răspîndit la geto-daci.

Ornamente incizate:

Gama de decoruri incizate din olăria geto-dacă este prezentă la Rucăr printre-o varietate surprinzătoare de combinații; sunt folosite în decorarea vaselor aproape toate formele de incizii din repertoriul ceramicii geto-dace clasice:

— incizii făcute cu instrument lat dau aspectul unei caneluri, în general aceste incizii însotesc, paralel, briul alveolar sau briul în formă de șnur (Fig. 3, 7).

— incizii făcute cu un instrument ascuțit realizind un decor în zig-zag sau în val; decorul apare în general sub buza vasului, dar nu rareori și pe zona diametrului maxim (Fig. 8 și 16).

— incizii făcute cu „pieptenul” apăsat într-o mișcare circulară, care produce o bandă de linii orizontale, sau printre-o mișcare sinuoasă producind o bandă în val sau uneori o bandă unghiulară (Fig. 7 și 15). Acest decor, care apare pe ceramica daco-getă din epoca clasică (I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 210), continuă să existe în ceramica daco-romană post-aureliană și se perpetuează în epoca prefeudală. Fragmentele ceramice descoperite la Rucăr reprezintă legătura între perioada daco-getică clasică și epocile următoare, constituind încă o dovedă a tradiției locale a decorului de pe vasele descoperite în sec. IX—X, pînă acum comparate cu chiupurile de sec. III—IV e.n.

Pe fragmentele ceramice descoperite la Rucăr benzi în val sunt incizate atîț singure cit și în registre paralele cu benzi orizontale. Pe un exemplar de oală bitronconică benzile de linii incizate în val și orizontale sunt asociate cu un briu în relief în formă de șnur (Fig. 7).

— împunsături realizate cu un instrument îngust sau mai lat decorează adesea buza vaselor lucrate cu mîna. Se pot înregistra aspecte diferite în funcție de forma secțiunii instrumentului de împuns, dar și de frecvența împunsăturilor (Fig. 12 a—c).

Remarcabil este faptul că în ceramica daco-getică descoperită de noi pînă în prezent nu avem nici un vas cu toartă; singurul fragment descoperit, pe care l-am putea introduce la acest capitol, este unul avînd un buton larg, circular, ce

s-a putut folosi într-o oarecare măsură ca apucătoare la un vas din pastă poroasă, tip a.

Ceramica dacică lucrată la roată: (Pl. II).

În suprafața ceretată între 1971—1980, aproximativ o pătrime din suprafața interioară a castellum-ului, s-au descoperit relativ puține fragmente provenind din vase lucrate la roată; cele mai multe fragmente dacice lucrate la roată sunt doar pereți de vase, așa încât este greu de precizat căror forme le aparțină.

Simpla prezență a vaselor gri lucrate la roată din categoria vaselor fine, de lux, dacice scoate în evidență existența în vecinătatea drumului fortificat prin pasul Bran a unei așezări dacice care continuă să-și exercite meșteșugul tradițional al olăriei. Este foarte important să subliniem acest fapt, căci ceramica fină dacică este cea care suferă cel mai direct și puternic concurență ceramicii române fine, produsă în ateliere de tip sclavagist pe scară evasiindustrială. Dacă ceramica lucrată cu mîna, produsă în general pentru scopuri imediate de meșteri locali și deci, mult mai conservatori, va persista de-a lungul secolelor, evoluind, ceramica dacică fină își va întrerupe evoluția în provincia Dacia; meșteșugarii dacii vor continua să producă ceramica gri fină doar în regiunile nefincorporate în provincie.

Considerăm că fragmentele descoperite în castellum sunt pentru moment primele vase dace fine care stabilesc legătura cronologică între epoca clasică și ceramica dacă și carpică din a doua jumătate a secolului II e.n. Regretăm doar, în această ordine de idei, că materialul descoperit e mult prea fragmentar pentru a contribui substanțial în stabilirea evoluției ceramicii dacice fine.

Fig. 19 Fructieră, două fragmente D IX □ 0—5 —0,50 descoperite în zona *principia*. Pastă tip A 1; forma trebuie să fie de fructieră cu picior înalt și este evoluată din forma ilustrată de exemplarul de la Poiana și cel de la Cristești (I. H. Crișan, *Ceramica*, fig. 82/4 și respectiv 80/1). Este de presupus că și acest fragment să fi avut un decor lustruit, cel puțin pe buză, dacă nu și în interiorul cupei sau pe picior $dg = 19$ $h = 3,5$.

Fig. 20 C III □ 20—22 —0,50—0,65 strachină din pastă poroasă tip a, cu multă mică $dg = 16$ $h = 3$ sub buză incizii orizontale; formă insolită, apărută, credem, în repertoriul de forme dacice în contact cu ceramica romană.

Fig. 21 D VI □ 6—7 —0,70 pe via sagularis fragmente de căniță pastă tip B 1 $dg = 8$ $h = 4,5$; asemănător cu exemplarul de la Moigrad — I. H. Crișan, *Ceramica*, Pl. LXXI/4; s-a păstrat doar urma torții supraînălțate, deslipite de pe buză.

Fig. 22 C III □ 9—10 —0,70—0,80 pastă A, asemănător la Buridava, D. Berciu, *Buridava*¹⁷, Pl. 85, cetatea 1, gr. 3; $df = 6$ $dm = 11$ $h = 11$.

Fig. 23 D VI □ 0—8 —0,55 $df = 5,6$ $h = 2$ pastă tip A.

Fig. 24 C III □ 10—12 —0,20—0,45 fragment de buză de cană pastă de tip B 1 cu slăp negru; analogii la Pecica și Sighișoara — I. H. Crișan, *Ceramica*, Pl. LXVII/2—3 și Buridava — D. Berciu, *Buridava*, Pl. 17/4; fundul din aceeași pastă $dg = 11$ $df = 12$.

Fig. 25 fundul unui urcior sau căni D VI —0,60 în baracă pastă tip A 1 $df = 7,4$ $h = 3$ cm.

Fig. 26 Fragment ovală de mari dimensiuni D VI □ 6—7 —0,70 pastă tip b 1 cu slăp bej $dg = 20$ $h = 7,5$ analogic la Buridava — D. Berciu, *Buridava*, Pl. 59/3 unde vasul este decorat pe umăr.

Fig. 27 C III □ 20—22,5 —0,50—0,65 pastă B 1 $df = 16$ $h = 2,5$.

¹⁷ Presecurtare pentru D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981.

Din analiza formelor prezентate constatăm perpetuarea celor tradiționale cu trăsături proprii și în aspectul general și în preferința pentru anumite categorii de pastă.

Ceașca dacică se caracterizează prin oblicitatea mai redusă a pereților, provenind din diferența mai puțin accentuată dintre diametrul fundului și cel al gurii; după toate probabilitățile absența tortii este urmarea unei opțiuni a populației din regiune.

Oalele cel mai bine reprezentate prin descoperirile de la Rucăr sunt diferite ca tip și am încercat clasificarea lor în funcție de raportul dintre diametrul gurii, diametrul maxim și diametrul fundului, pe de o parte, iar pe de altă parte în funcție de raportul dintre diametrul maxim și înălțimea vasului. Aspectul buzei la fiecare formă astfel fixată constituie un criteriu de stabilire a variantelor. Decorul fiind un element accesoriu și nedefinitoriu în sine nu va fi considerat criteriu de stabilire a unor variante.

Această încercare de tipologie, sperăm, servește unui studiu menit să fixeze rostul vaselor în funcție de forma lor.

Tipul I reprezentat de oala cu corpul bombat, ovoidal și buza evazată; decorul deasupra diametrului maxim, care este în jumătatea superioară a vasului — forma este cea clasificată de I. Glodariu, *Studii dacice*, fig. 3/39 (Fig. 2, 3, 9).

O variantă a acestui tip este vasul (Fig. 11, 12) a cărui buză e mai puțin evazată, iar decorul se află pe buză, sau imediat sub buză.

Tipul II oală de formă prelungă cu diametrul gurii aproape egal cu diametrul maxim (Fig. 5, 6, 7), executate din pastă zgrunțuroasă brun-roșcată; un briu alveolar ornează corpul vasului la mijloc sau ușor deasupra acestuia. Numai un exemplar (Fig. 7) are decorul compus cu incizii în bandă în val și orizontală; la I. Glodariu o formă, mai puțin apropiată de cilindru însă, este fig. 3/40.

Varianta II a poate fi oala cu buza îngroșată și rotunjită Fig. 14, iar:

Varianta II b trebuie considerată forma cu buza evazată și decorul sub buză (Fig. 8, 10), fiind forma înregistrată de I. Glodariu, *Studii dacice*, fig. 3/41.

Remarcăm folosirea pastei zgrunțuroase pentru confectionarea vaselor atât la roată (Fig. 20), cât mai ales cu mină. Existența a trei variante de pastă zgrunțuroasă ni se pare că probează faptul că dacii practicau confectionarea vaselor din această pastă anterior cuceririi. Ni se pare cu atât mai clar că folosirea ei apare sub influența ceramicii romane cu căt ea apare în nivelul N I de la Tropaeum Traiani¹⁸, în context de sec. I î.e.n.—I e.n., în plină epocă de încreștere a culturii romane în Dobrogea. Sintem de părere lui M. Babeș¹⁹ că este excesiv de timpuriu datață apariția acestei specii la Buridava.

La ceramică fină se constată persistența fructierii cu buza îngustă, dar de astă dată ușor îndoită în jos, cu umăr sub buză, în exterior. Corpul e puțin îngust și piciorul pare a fi înalt; cănița din pastă fină, arsă gri sau negru, păstrează tortii supraînălțate, formă ce este mai frecventă în sec. II—I î.e.n.

Prezența fragmentelor ceramice dacice fine și comune la Rucăr permit concluzii asupra profunzimii raporturilor soldaților din trupele de ocupație cu populația din vecinătate; se aruncă astfel o lumină nouă asupra aspectelor de viață din zona subcarpatică în primii ani de ocupație romană; prezența populației geto-dace

¹⁸ I. Bogdan Cătăniciu, Al. Barnea, în *Tropaeum Traiani*, I, 1979, p. 179.

¹⁹ M. Babeș, în *SCIVA*, 33, 1982, 2, p. 251, recenzie la *Buridava dacică* de D. Berciu.

în preajma fortificațiilor romane din Muntenia, de la Rucăr și Drajna de Jos este o infirmare a ipotezei potrivit căreia Muntenia ar fi fost ocupată de sarmăți²⁰ deja în sec. I e.n.; se contrazie odată mai mult și opiniile roeslerienilor despre dispariția populației dace printr-o politică de distrugere totală ca urmare a victoriei lui Traian. Se adaugă descoperirilor din Transilvania²¹ și cele din primele două decenii ale sec. II e.n., în nordul Câmpiei muntene.

Considerăm că un aport important la desfășurarea relațiilor pașnice dintre comunitățile dace autohtone și trupa din *castellum* de la Rucăr îl poate aduce afinitatea de cultură traco-dacă — deoarece, în vremea lui Traian este aproape o certitudine că trupa de bessi, *Cohors II Flavia Bessorum*, recrutată cel mai devreme de Vespasian din sudul Dunării, își împrospăta înă efectivul din Moesia. Diferențele între cultura populațiilor tracă sud-dunărene și cea nord-dunăreană nu s-au putut accentua în aşa măsură ca să nu se recunoască sursa comună, teme-urile ancestrale.

IOANA BOGDAN CĂTĂNICIU

LA CÉRAMIQUE DACIQUE DU CASTELLUM DE RUCĂR

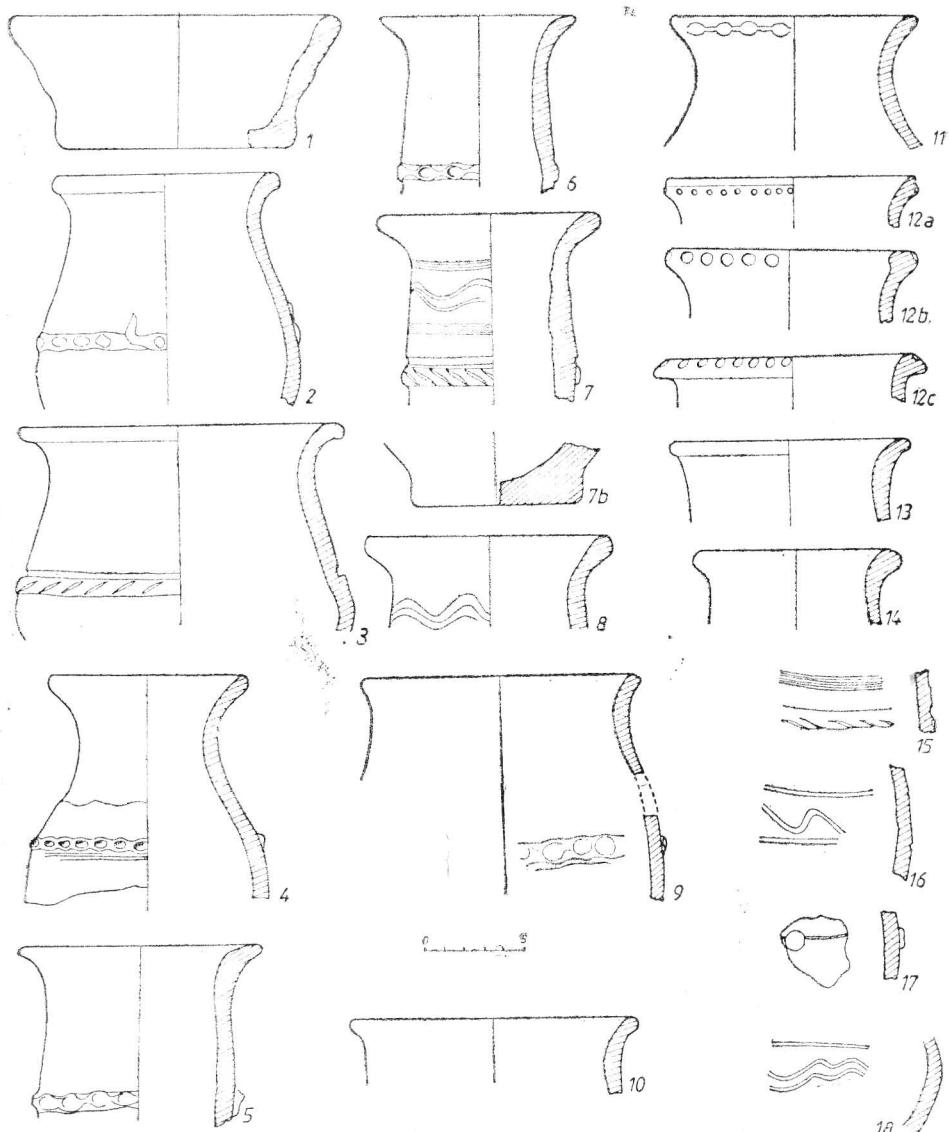
(Résumé)

Grace au fait que le *castellum* de Rucăr a l'existence limitée seulement aux deux premières décénies du IIe siècle de n.e., l'auteur considère opportun et important de publier la céramique découverte jusqu'ici. Il sont présentées les catégories de pâte établies après l'examen macroscopique et les formes de la poterie travaillée à la main (Pl. I), aussi que les rares formes reconnaissables de la poterie grise, fine (Pl. II).

Les découvertes de Rucăr constituent un repère chronologique pour l'évolution de la céramique dacique, trop souvent considérée, à tort, unitaire dans le temps et dans l'espace.

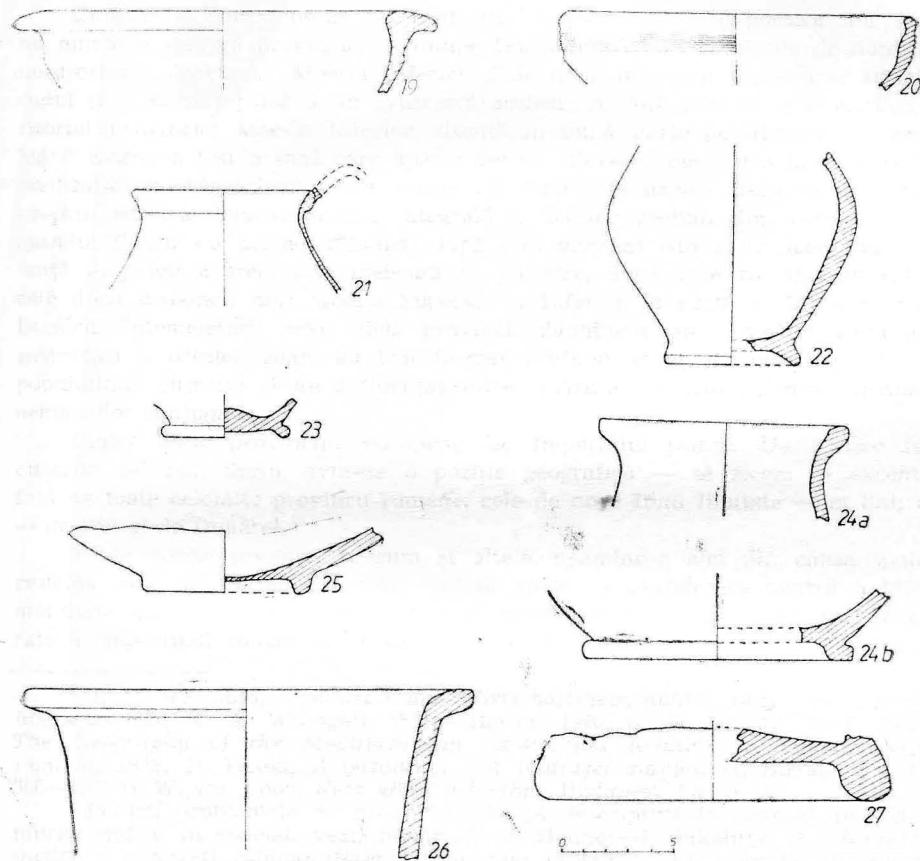
²⁰ A. Alföldi, *Zu den Schicksalen Siebenbürgens im Altertum*, Budapest, 1944, p. 70 sqq; J. Harmatta, *Studies in the History of the Sarmatians*, p. 45 sqq.

²¹ Rezultatelor cuprinse în sintezele lui D. Protase, *Problema continuuității în Dacia*, București, 1968 și *Autohtonii în Dacia*, București, 1980 li se adaugă mereu alte descoperiri.

Pl. I. Ceramica dacică lucrată cu mîna; numerele de pe planșă coincid cu cele din catalog

CERAMICA DIN CASTELLUM DE LA' RUCĂR
PRODUS DIN CERAMICA ROMANA DIN PERIODA
DAICIA-PRIMA ETAPĂ
DE LA' RUCĂRUL DACIC-SARDUS RUM. 1970

Pl. II. Ceramică dacică lucrată la roată din pastă fină.